

Формування художньо-аналітичних умінь у майбутніх учителів музики на заняттях спецкурсу „Інтеграція дисциплін художньо-естетичного циклу”

О.В. Плотницька,

викладач Житомирського держуніверситету

В статье предлагаются блоки практических заданий, используемые автором для формирования художественно-аналитических умений у будущих учителей музыки на занятиях интегрированного преподавания дисциплин художественно-эстетического цикла.

Ефективність розвитку творчої художньо-естетичної активності залежить від включення в діяльність майбутнього вчителя музики творчих завдань, що потребують всього спектру знань і умінь з дисциплін художньо-естетичного циклу, емоційної пам'яті, почуттів, високорозвиненої сенсорної чутливості, вербального інтелекту.

Художня культура, як одна з головних складових загально-людської культури, що найбільш гостро відчуває й адекватно відображає і виражає суть процесів, що відбуваються в ній на рівні художньо-естетичних цінностей, переживає в ХХ ст. такий самий процес глобальної трансформації. Якщо не використовувати досвід виховання мистецтвом і відкинути всю історію і надбання мистецтва минулих століть як непотрібні у нашому сучасному суспільстві, то справжні духовні цінності будуть назавжди втрачені.

Художня компетентність студента через об'ємність не містить у собі весь багаж знань світової художньої культури, однак вона повинна спиратися на основи, квінтесенцію знань, умінь і навичок, а також на уміння ними оперувати для одержання власного неповторного результату (елементи творчої діяльності), що будується на основі творчого сприйняття дійсності. На лабораторних заняттях спецкурсу „Інтеграція дисциплін художньо-естетичного циклу” студенти залучаються до активної художньої творчості. Це проявляється у нестандартних інтерпретаціях, створенні власних живописних і музичних мініатюр, імпровізації у музичних і синтетичних мистецтвах, активізації естетичного поля творчої діяльності, умінні застосовувати різноманітні методи аналізу у всіх видах мистецтва, реалізації творчого потенціалу кожної унікальної особистості, бажанні творити і отримувати від процесу практичної і споглядальної діяльності низку естетичних почуттів задоволення й насолоди. Важливо, щоб студенти навчились художньо-аналітичного осягнення високомистецьких зразків світової культури, розвинули технічні навички й уміння, були здатні підходити до будь-якого завдання творчо, вміли правильно зрозуміти і грамотно передати образ, задум й ідею твору, користуючись засобами художньої виразності, інтегрували отримані знання з дисциплін художньо-естетичного циклу і застосовували їх у професійній діяльності вчителя музики (мистецтва). Зважаючи на складність форм такої різнобічної діяльності, пропонуються методичні поради стосовно

кожної форми роботи. Весь комплекс творчо-розвивальних завдань розподілено на блоки вправ та вправ-тестів, які допомагають виділити слабкі сторони й прогалини в мистецьких знаннях і художньо-аналітичних умінь студентів.

Блок вправ на освоєння студентами компонентів простору музичного образу на основі взаємодії мистецтв.

Цей блок вправ залучає знання з методики малювання, яка вивчається студентами-музикантами на 2 курсі педагогічного університету. Малюнки, виконані за цією лабораторною роботою, можуть бути використані на практиці в початковій школі як асоціативні пояснення при вивченні музичних понять і термінів. Вже в початковій школі, де головним видом діяльності стає навчальна діяльність, потрібен принципово інший спосіб оволодіння мистецтвом, придбання знань про нього, інший спосіб мислення, якісно більш високий рівень сприйняття, що, в результаті, покликано забезпечити поглиблене дослідження дитиною свого духовного світу, розуміння організації засобів музичної виразності як форми в єдності зі змістом музики.

Намалювати попарно поняття: мажор-мінор, фортепіано, пауза – фермата, марш – вальс, алегро – анданте, маркато-ленто, стакато – легато, крещендо – дімінуендо та ін.

Блок вправ на розвиток артистичних здібностей студентів й умінь перевтілюватись та інсценізувати. Цей блок вправ вимагає залучення пластики тіла, виразності міміки і жестів, артистичних здібностей. Зауважимо, що важливим є ознайомлення з основними поняттями і прийомами, пов'язаними з цим видом мистецтва. *Артистизм* – це виявлення високого художньо-естетичного смаку, який дозволяє порушувати уявлення, що склалися, але лише у тих межах, які не перекручують зміст авторського твору, множинність виявлення пластико-мімічної гри на сцені. Артистизм проявляється через вміння підключити емоційно забарвлену мовну інтонацію, експресивність вимови окремих фраз. Артистичний принцип реалізується в особливого роду здібності переключати увагу при спостереженні різних предметів та відверто співпереживати принципово різним ідеям (перебування у кількох різних “станах-обличчях” під час виконання одного твору зі збереженням повного самоконтролю. Наприклад вокальний твір С. Рахманінова на слова Т. Шевченка “Доля”). *Пантомімічна драматизація* сприяє розвитку творчого самовираження за допомогою міміки і жесту. Заняття включає: розминку (біг, ходьба, стрибки), релаксацію (зображення ляльок-маріонеток), групову діяльність (зображення натовпу людей, охоплених одним емоційним настроєм).

1. *Вправа-інсценізація* народної пісні. Запропоновані варіанти: “Ой під вишнею, під черешнею”, “Перелаз”, “Подольночка”, “Зацвіла в долині”, “Ходить гарбуз по городу”. Усвідомлення добору пісенного матеріалу й осмислення відтворення художнього образу пропонується за схемою:

- Чому ви обрали саме цей твір?
- Розкрийте емоційно-образний зміст твору.

- Проаналізуйте обраний твір методом паралельно-синхронного аналізу (зв'язок музики і тексту).
- По можливості доповнити художній образ художніми творами інших видів мистецтва.

2. *Вправи-етюди* на розвиток артистичних здібностей майбутніх учителів музики.

Запропоновані теми етюдів: емоційний стан людини, явища природи, птахи, звірі, квіти та ін. Підбір (самостійно) музичного матеріалу для супроводу етюдів. Творчі етюди оцінюються за наступними параметрами:

- композиція;
- відповідність пластичного самовираження емоційному настрою музики (дібраних фрагментів, що супроводжують пластичний етюд);
- виразність виконання;
- свобода виконання;
- оригінальність задуму.

3. *Створення фрагменту лялькового театрального спектаклю* із залученням зроблених на методиці трудового навчання персонажів.

План інсценізації казки: визначити персонажі, спланувати сценки, розподілити ролі, підготувати прості костюми (деталі костюмів), показати інсценізацію глядачам. Пропонуються фрагменти дитячих казок Ш. Перо “Червоний Капелюшок”, “Попелюшка”, О. Пушкін “Казка про Золотого Півника”, С. Метерлінк “Синій птах”.

Блок вправ на розвиток умінь оперування аналізом творів образотворчого мистецтва.

Використовуючи твори майстрів живопису різних епох і стилів (додаток В), самостійно *проаналізувати за схемою*:

- “Атрибуція”: де, коли, чому і ким була створена робота?
- “Вірогідність”: яке є наукове підтвердження для документальної атрибуції художнього твору?
- “Іконографія”: які значення об’єктів і символів у заданому творі мистецтва?
- “Походження”: історична доля твору мистецтва?
- “Функція”: якою була первісна мета твору мистецтва, чому воно було створено?
- “Стиль”: які відмінні характеристики чи якості ми знаходимо, що визначають твір мистецтва і асоціюють його з іншими творами мистецтва за стилем епохи чи напрямом у мистецтві?
- “Психологія”: які особисті фактори (сім’я, особистість, дружба і т.п.) допомагають об’єднати художника з його часом, а твір мистецтва – з певним соціальним і культурним середовищем?

Блок вправ на розвиток умінь аналізувати інтерпретації одного твору різними виконавцями, та аналізувати художній образ, втілений у різних видах мистецтва.

Ми пропонуємо розглядати інтерпретацію як вербалізовану рефлексію, де кожен твір мистецтва ми можемо перевести з акту простого розуміння і сприйняття до усвідомлення власних особливостей, індивідуального ставлення до твору, бачення себе у світлі авторської ідеї, зникнення межі між образним змістом твору і внутрішнім “Я” особистості. Якщо ми аналізуємо інтерпретацію музичного твору, то особливу увагу звертаємо на три провідні види музичної діяльності: композитора, виконавця, слухача. Вони інтегрують у собі всі види, які ефективно реалізуються при застосуванні дослідницько-пошукового методу. Коли студенти роздумують над твором, експериментують з ним – народжується справжнє глибоке його розуміння.

1. *Аналіз інтерпретацій* одного твору у виконанні майстрів концертної сцени: для аналізу пропонуємо взяти такі твори: Л. Бетховен. Соната №14, П. Чайковський. Концерт №1 (частина 1), Ф. Шопен. Ноктюрн *fis-moll*, Полонез *A-dur*, С. Рахманінов. Концерт №2 (частина 1). У виконанні: С. Ріхтера, Е. Гілельса, А. Гаврілова, В. Кліберна, С. Нейгауза.

2. *Проаналізувати образи літературного героя, втілені в різних видах мистецтва.* Проаналізувати образ Дон-Кіхота у творах: М. Сервантес. “Дон-Кіхот”; С. Монюшко. Опера “Дон-Кіхот, або сто шаленств”; Е. Пессар. Опера-буфф “Дон-Кіхот”; А. Рубінштейн. Симфонічна гумореска “Дон-Кіхот”; Ж. Масне. Опера “Дон-Кіхот”(1910); А. Мінкус. Балет “Дон-Кіхот” (1869). Проаналізувати образ Орфея у творах: К. Монтеверді. Опера “Орфей” (1607); Г. Шютс. Балет “Орфей” (1673); Х. В. Глюк. Опера “Орфей і Еввідіка” (1762); Ж. Оффенбах. Комічна оперета “Орфей у пеклі”; Ф. Стравінський. Балет “Орфей”. Проаналізувати образ Фауста у творах: Й. Гете. “Фауст” (1808-1825); Ф. Шуман. “Сцени із Фауста” (1853); Ф. Ліст. “Фауст-симфонія”; Г. Гейне. “Доктор Фауст”(1847); Т. Манн. “Доктор Фаустус” (1947); Е. Делакура. “Фауст” (репродукція); А. Врубель. “Фауст і Маргарита” (репродукція).

3. *Власна інтерпретація* твору П. І. Чайковського із “Дитячого альбому”, або “Пори року”, В. Косенка “Дитячі п’єси”, К. Дебюссі “Дитячий куточок” – аналіз інтерпретації і обговорення особливостей виконавського стилю.

4. *Складання схеми аналізу – інтерпретації.*

Блок вправ на осягнення твору мистецтва (музичний фрагмент, репродукція картини, фрагмент балетної чи театральної вистави)

Одним з критеріїв розуміння і осягнення творів мистецтва є вміння говорити про мистецтво, розкривати його структурні та експресивні параметри. Розуміння і осягнення твору мистецтва включає 4 стадії: 1.Опис: основним завданням вчителя на цьому етапі є розширення словникового запасу студентів спеціальною мистецькою термінологією. Різноманітні прийоми опису мистецьких творів сприяють розвитку виразного мовлення. 2.Візуальний аналіз: формальний аналіз композиції (розміщення предметів, фігур у просторі, співвідношення світла і тіні). 3.Інтерпретація: з’ясування суті творчого задуму,

а також того, яким чином митець підкорює композицію твору власному творчому задумові. 4.Оцінні судження: вербальне висловлення свого ставлення до мистецького твору.

1. *Вправа “Як я розумію твір мистецтва”*. Після прослуханого чи побаченого фрагменту відповісти на питання:

- Які почуття передаються в даному фрагменті?
- Який художній образ виникає в твоїй уяві?
- Який фінал цього музичного фрагменту, як може логічно розвиватись сюжет картини чи спектаклю далі?
- До чого призвів розвиток художнього образу?
- Який Ваш варіант назви твору?
- Для чого автор створив цей твір?
- Що він хотів сказати своїми твором?
- Чи можете Ви передати головну думку твору віршованим рядком, образним порівнянням?
- Яке ставлення автора до своїх героїв?
- Які моменти з Вашого життя нагадує цей твір?
 - Чи виникає у Вас бажання щось зробити, прослухавши музичний фрагмент, чи роздивившись репродукцію картини?

2. *Вправа на освоєння студентами “Словника естетичних емоцій” В.Г. Ражнікова*. Прослухайте низку музичних творів різних за стилем, жанром, типом драматургії. Визначте суб’єктивну емоційну програму прослуханого музичного твору. Аналіз емоційної модальності і усний опис ілюстрованої картини за допомогою словника естетичних емоцій. Цей блок вправ дозволяє розвинути емоційну культуру студента, вербальний апарат та уміння описувати власну гамму почуттів і переживань, яка проявляється при сприйнятті твору мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лещенко М.П. Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на мат-лах Великобританії, Канади, США). Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. – К., 1997. – 53 с.
2. Ляшенко О.Д. Художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору в професійній підготовці майбутніх учителів музики: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2001. – 212 с.
3. Ражников В.Г. Динамика художественного сознания в музыкальном обучении: Дис... в форме научн. доклада доктора пед наук: 13.00.02, 19.00.07. – М., 1997. – 69 с.